

A felsőoktatás nemzetközivé válása

Az előadás a felsőoktatás nemzetközivé válásának különböző aspektusait mutatja be. Elméleti szempontból a *piacorientáció*, illetve az *export-orientáció* fogalmait kapcsoljuk össze az egyetemek, főiskolák nemzetközivé válásával. A tudományos kutatás definíciószerűen nemzetközi. A tudományos kutatások eredményei, illetve sokak véleménye szerint maguk a kutatók piaci térben mozognak. Ebből adódóan a felsőoktatás, amely az egyik legfontosabb intézménye a tudományos produktumok előállításának és terjesztésének, szükségszerű, hogy szintén nemzetközi legyen, miként volt több száz évvel ezelőtt. A globalizáció, a *mobilitás* logisztikai oldalának egyszerűsödése megteremti a feltételeit annak, hogy ez a folyamat felerősödjön. A felsőoktatási intézmények külföldi rangsorokban már markánsan megjelent ez a kritérium. A hazai rangsorokban csak 2008-ban tapasztaljuk ennek első jeleit. Érzékeltetjük a hazai *felsőoktatás export-potenciálját* az itt tanuló külföldi diákok számának, fizetőképességének és küldő országok szerinti megoszlásának tükrében. Végül következtetéseket vonunk le a nemzetköziesedés folyamatának felerősítése érdekében, hogy milyen stratégiai lépéseket kell tenni mind az intézmények, mind a kormányzat részéről.

A nemzetközivé válás jeleiről

A felsőoktatás nemzetközivé válásának számtalan jele, indikátora van, amelyeket általában nem szoktak szisztematikusan vizsgálni. A teljesség igénye nélkül, a következőkben felvillantunk néhány olyan jelet is, amelyek indirekt módon jelzik az oktatás harmonizációját a nemzetközi trendekkel.

Az első és talán a legfontosabb dolog a felsőoktatási intézményekben (FOI) *megszerezhető tudás, a leadott tananyagok nemzetközi relevanciája*. Egy magyar diák milyen mértékben kap hasonló ismereteket, mint egy német, angol vagy amerikai diák? Kik írják a tankönyveket? A kötelező tananyag témakörei hány százalékban egyeznek meg az élenjáró egyetemeken oktatott tananyagokkal? Jóllehet az akkreditációs folyamatokban ki kell térni az ilyen kérdésekre, ez „önbevallás” alapján történik, gyakran csak hipotetikusán, a jövőben kifejlesztendő tananyagok vélelmezett tartalmára vonatkozóan. Az elmúlt évtizedben megnőtt a *külföldi szakirodalom fordítása*, ily módon egy az egyben való megfelelést is konstatálhatunk sok esetben.

A második említendő témakör az *idegen nyelven történő képzés*. A diplomaszerezés előfeltétele ugyan Magyarországon az egy vagy két nyelvből nyelvvizsgával való rendelkezés, amit a felvételi pontrendszer is támogat, de a szaknyelvi tudás további elmélyülést igényel. Ennek egyik mérése lehet, hogy a hallgató átlagosan, a megszerzett kreditek hány százalékát tudja idegen nyelven teljesíteni. Az idegen nyelven történő tanulás folyhat idehaza és külföldön. A külföldön tanulásról,

azaz a diák-mobilitásról később esik szó. A magyar FOI-ekben történő idegen nyelvű képzés történhet ingyenesen, vagy a magyar nyelvű képzéssel megegyező költségtérítés fejében. A hallgatók teljes programokat is felvehetnek idegen nyelven. A 2008/2009-es tanév szeptemberében például a gazdasági szakokon államilag támogatott 5900 hallgatóból 468 fő kezdte el a tanulmányait idegen nyelvű, főleg angol, programon. Ezt a 8%-ot még közel 4%-kal növeli a tisztán költségtérítéses hallgatók száma. Ugyanis az államilag támogatott hallgatók is fizetnek költségtérítést az igénybe vett extra-szolgáltatás (azaz a normatív támogatásban nem szereplő idegen nyelvű képzés) következtében. Ez a legnagyobb mértéket a Budapesti Gazdasági Főiskola és a turizmus szak esetében érte el.

Ezek az arányok visszaköszönnek az első éves hallgatók *külföldi tanulmányi terveit* illetően is. A Közgáz első éves gólyáinak 35%-a például már az alapképzés során szeretne külföldön tanulni, míg a 25% a mesterképzésre teszi ezt a tervet. Legmagasabb arányban (55%) a turizmus-vendéglátás, illetve a nemzetközi gazdálkodás (46%) szakon tanulók kívánnak még az alapszak keretében külföldön tanulni (Pap-KotoszKováts: 2009). Ezek a számok messze meghaladják a valós kiutazási számokat.

1. táblázat. Gazdasági szakokon idegen nyelven tanuló I. éves hallgatók száma*

(Forrás: Diploma 2009, HVG különszám)

Szak megnevezése	Államilag támogatott	Költségtérítéses
Alkalmazott közgazdaságtan	–	3
Gazdálkodás és menedzsment	13	107
Kereskedelem és marketing	54	31
Nemzetközi gazdálkodás	146	21
Pénzügy és számvitel	22	10
Turizmus, vendéglátás	233	27
Összesen	468	199

* 2008. szeptember

A nemzetközivé válás legnyilvánvalóbb mutatószáma a *tanár- és a diák-mobilitás*. Míg a diák-mobilitást viszonylag részletesen számon tartják a statisztikák, addig a tanár mobilitás és kimondottan annak tartalmi jegyei, eléggé homályban maradnak. Ezen is próbál változtatni a tudásexport később tárgyalandó, hierarchikus modellje.

Az egyetemeken intenzív *tudományos kutatásnak* is kell folynia, amellyel kapcsolatban szintén felvethető a nemzetközivé válás követelménye. Milyen mértékben jelennek meg a magyar szakemberek tudományos közleményei nemzetközi lapokban? Milyen mértékben vesznek részt a hazai szakemberek nemzetközi kutatócsoportokban? Milyen intenzitású a nemzetközi konferenciákon való részvétel?

A fenti és hasonló kérdésekre választ adhatnak az intézmények különböző kiadványai. Ezek közül kettőre hívnánk fel a figyelmet. Az állami tulajdonú FOI-eknek két évvel ezelőtt *10 éves intézményfejlesztési terveket* kellett készíteni. Ebben ki kellett térni a nemzetközi megítélésre is. Jóllehet, ezek szisztematikus elemzésére csak a későbbiekben kerül sor, azt már előzetesen is meg lehet állapítani, hogy a nemzetközi ügyekkel foglalkozó fejezetek nagyon heterogének és csak korlátozottan adnak lehetőséget az intézmények közötti szakszerű összehasonlításra. Ennek fő oka, hogy a

statisztikai nyilvántartás nem kellően egységesített. Márpedig ennek hiányában mindenki nagyon szabadon értelmezi, hogy pl. mi tekinthető releváns külföldi publikációnak, külföldi oktatásnak stb., hogy csak kettőt emeljünk ki a sokaságból.

Egy másik forrás lehetne a nemzetközi megítélésre az *intézményi honlap*. Itt is nagyon heterogén helyzetet találunk, ha szisztematikusan kezdünk hozzá a tartalmi elemzéshez. Így pl. csak elvétve találkozunk azzal, hogy a honlapon visszaköszönnek az intézményfejlesztési tervekben rögzített nemzetközi célok vagy eredmények. Ez azt jelenti, hogy a magunkról sugárzott kommunikáció is hiányos, a külső szemlélő vagy jelentkező számára lényeges információk rejtve maradnak.

A tudásexport hierarchikus megközelítése

A felsőoktatás a turizmus után a második legnagyobb szolgáltató ágazat a nemzetközi kereskedelemben. Más árucikkekhez hasonlóan itt is van lehetőség a kereskedelmi forgalom számszerűsítésére, csak nagyon nehéz. Felfogásunk szerint, amit a 2. táblázat foglal össze, két dimenzió mentén érdemes feltérképezni a jelenséget.

2. táblázat. A tudásexport horizontális és vertikális szintjei (becsült forgalom)

Hierarchikus szintek	Diák-mobilitás	Tudományos kutatás	Tanár-mobilitás	Egyéb szolgáltatás	Összes export
1. Oktatók					
2. Tanszékek					
3. Karok					
4. Egyetem					
5. Azonos karok					
6. Összes egyetem Magyarország	50m\$				
7. Régió karok					
8. Régió egyetemek					
9. Világ karok					
10. Világ egyetemek	40md\$				

Először *horizontálisan* kel megnézni, hogy miben lehet exporttevékenységet folytatni. Itt négy területet célszerű megkülönböztetni. A diákok küldése külföldre, illetve a diákok fogadása külföldről import-, illetve exporttevékenységnek számít. Az egyszerűség miatt itt most csak az exporttevékenységgel foglalkozunk, mint az egyetem nemzetközivé válásának aktív elemével. A tudományos kutatási eredmények publikációkban jelennek meg külföldön, vagy a hazai eredmények eljutnak külföldre is. Sok szakma rendelkezik angol nyelvű szaklappal. (Pl. Acta Oeconomica a közgazdász szakma esetében.) Egy további formája az exportnak, amikor a magyar tanár külföldön vállal állást, azaz közvetlenül realizálja az export tevékenységét. Végül kiemeljük az „egyéb szolgáltatás” kategóriáját, amelybe minden olyan tevékenység beletartozik, amit az egyetem végez, és amiért külföldiek fizetnek. Itt jelenik meg a konferencia-szervezés, a vendéglátás, a kollégiumi elhelyezés, kutatási szolgáltatás, sportolási lehetőség stb.

Másodszor *vertikálisan* 10 egymásra épülő szintet különböztethetünk meg, ahol az egyes aktorok, piaci szereplők különülnek el. Az exporttevékenység mérhető a legelemibb szinten, az oktató/kutató/alkalmazott szintjén. Van lehetőség az információ és a tudás társadalmában, ami a 21. század jellemzője, minden egyes személyre is megmondani, hogy ő hogyan járult hozzá az exporthoz. Egyszerűen fogalmazva, jövedelmének hány százaléka származik exportból, illetve export jellegű tevékenységből. Ezután az egyetemi szervezetek következnek (tanszékek, karok, egyetemek, egyetemi karok), majd a teljes ország. A határokon átlépve megítható az export tudományterületenként és régióként is, míg eljutunk a világméretű export adatokhoz.

Nagy kérdés, hogy miként tudjuk *számszerűsíteni* a 2. táblázatot. Valószínűleg több éves kutatómunka lesz a táblázat „kitöltése”, még egy tudományterületre, vagy országra, régióra is. Ennek során sokféle becslésre kerül sor. Így pl. az Egyesült Államokban a diák-mobilitásból származó nettó export bevételt 14 milliárd dollárra becsülik (Opendoors: 2007). Részben erre a metodológiára támaszkodva, én úgy becsülöm, hogy jelenleg Magyarországon 50 millió dollárra tehető a diák-mobilitásból származó exportbevétel (Berács – Malota: 2007). A világ összes egyetemének ilyen jellegű exportbevétele pedig 40 milliárd dollárra, azaz a magyar forgalom közel ezerszeresére tehető.

A diák- és tanár-mobilitás néhány aspektusa

Miként a 2. táblázathoz fűzött megjegyzésből is kiderült, a legtöbbet a diák-mobilitásról tudunk. A statisztikák azonban itt sem egységesek, illetve különböző filozófiákra épülnek. Egy markáns számbavételi különbség, hogy csak a teljes képzésen részt vevő hallgatókat vagy a részképzésen tanuló hallgatókat is, beveszik a külföldi státusú hallgatók közé. Magyarországon a 400 000 bejegyzett felsőoktatási hallgató között, az elmúlt években 12 000 fő volt a külföldi státusú hallgató. Ezek országok szerinti megoszlását mutatja a 3. táblázat.

3. táblázat. Külföldi hallgatók megoszlása a magyar felsőoktatásban

(Forrás: Oktatási Minisztérium statisztikái 2005–2007)

Országok	Külföldi hallgatók aránya (%)	Országok	Külföldi hallgatók aránya (%)
Németország	6	Románia	24
Izrael	5,5	Szlovákia	19
Norvégia	5	Ukrajna	9
Irán	2,5	Szerbia	8
Ciprus	2	Együtt:	60%
USA	2		
Együtt	23%	Egyéb országok	17%
		Összes hallgató	100%

(N=12 000 fő)

A külföldi hallgatók ország-eredet megoszlása meglehetősen koncentrált. A 60%-ot 4 szomszédos ország teszi ki, ahonnan elsősorban magyar nemzetiségű hallgatók jönnek hozzánk tanulni. Az

„igazi”, azaz nem magyar anyanyelvű külföldi hallgatók többsége (23%-a) is csak 6 országból érkezik, és itt is 3 ország viszi a prímet. Németország, Izrael és Norvégia a legtöbb fizetős hallgatót az orvosi képzésünkre küldi. Így a SOTE mellett a Debreceni, Pécsi és a Szegedi orvosi karok realizálják a legtöbb export árbevételt a külföldi hallgatók után. Az ennek megfelelően kialakított érdeklenség és kapacitáskorlát is okozza, hogy a cserehallgatók vonatkozásában (pl. Erasmus program) nem az orvosi karok járnak élen, jóllehet a szakmai kompetenciájuk nekik a legnagyobb a külföldi hallgatók befogadására.

Az üzleti képzésben az élenjáró egyetemek, karok igazi nemzetközi programokat valósítanak meg. A *Financial Times* a teljes idős menedzsment mesterképzések rangsorának összeállításánál a 18 paraméter között 3 nemzetközi jellemzőt is vizsgál. A 4. táblázat a 2008 szeptemberében, 4. alkalommal közzé tett, és 50 európai egyetemet rangsoroló listájából az első ötöt, illetve a két kelet-közép-európai egyetemet mutatja be.

4. táblázat. Financial Times menedzsment mesterképzések rangsorának nemzetközi paramétereit 2008 (Forrás: Financial Times, 2008. szeptember)

Rangsor	Ország	Külföldi tanár (%)	Külföldi diák (%)	Külföldi ig. Tag (%)
1. HEC Paris	Francia	41	24	37
2. ESCP-EAP	5 ország	55	63	36
3. CEMS	17	98	93	96
4. LSE	Anglia	53	97	19
5. Grenoble	Francia	42	89	34
24. Varsó	Lengyel	1	5	0
43. BCE	Magyar	5	3	39

Az egyetemi rangsorok szerepe felértékelődik a piaci versenyben, miként a rangsorok szakmai tartalmát illető viták is. Véleményünk szerint több rangsort kell nézni és akkor egy kiegyensúlyozottabb megítélésre nyílik lehetőségünk. A vezető üzleti iskolák adatai egyértelműen bizonyítják, hogy élen járnak a tanárok, a diákok és a vezetők külföldi származásában is, azaz egyszerűen nemzetközi üzleti iskolák. A három vizsgált paraméterben is nagy szórás van ugyan, ami jelzi a nemzeti, intézményi sajátosságok fontosságát, de a 15 paraméter 61%-os átlaga ékesen bizonyítja, hogy Európában, vezető pozícióra csak nemzetközi üzleti iskolák tehetnek szert. Ebből a szempontból „égbe kiáltó” különbség figyelhető meg a két legrangosabb kelet-közép európai egyetem, a Varsói és a Budapesti Közgazdasági Egyetemek hátrányára. A nyilvánvalóan statisztikai számbavételi hibára visszavehető, 39%-os külföldi igazgatósági tagság a BCE esetében és a 0% a Varsói Egyetem esetében csupán értelmezési kérdés, és a valósághoz Varsó áll közelebb.

Magyarországon is megindult az egyetemek, karok, szakterületek rangsorolásának a piaca. A naptári év végén, illetve az év eleji hallgatói jelentkezések lezárulása előtt a diákok, szülők és természetesen az oktatási intézmények vezetői, most még egy kicsit fanyalogva, de egyre inkább intenzíven figyelik a helyezésüket. A HVG, a Heti Válasz és a Népszabadság játszik vezető szerepet a rangsorkészítésben. Témánk szempontjából most csak a Népszabadság TOP40 rangsorát emel-

jük ki, amely a mérlegelendő szempontok között 2008-ban négy olyan kritériumot is szerepeltetett, amelyek a nemzetközi jelleget voltak hivatva reprezentálni. Ez alapján a négy nagy egyetem (ELTE, Debrecen, Szeged, BME) mellett olyan főiskolák is dobogós helyezéshöz jutottak, mint az IBS, illetve a Zsigmond Király Főiskola. (5. táblázat)

5. táblázat. Nemzetközi jellemzők figyelembevétele a Népszabadság TOP40 rangsoránál
(Forrás: Népszabadság TOP40)

Jellemzők	TOP3 intézmény		
Idegen nyelven oktatott szakok száma	1. ELTE 55	2. BME 19	3. Debrecen és Pannon 11
Idegen nyelven oktató tanárok aránya (%)	1. IBS 90	2. Debrecen 63	3. Zsigmond Király Főiskola 62
Külföldi egyetemekre meghívott vendégoktatók (fő)	1. Szeged 126	2. ELTE 73	3. SZIE 60
Külföldről érkező vendégoktatók (fő)	1. Szeged 310	2. ELTE 120	3. Pannon 40

Amilyen dicséretes, hogy nemzetközi dimenziók is megjelentek a rangsorolásban, annyira vitatható, hogy az önbevalláson alapuló adatszolgáltatást nem kísérelték meg objektíven mért adatokkal is ellenőrizni. Módszertani szempontból egyik kategória sem állja ki a korrekt statisztikai számbavétel próbáját. Nevezetesen az intézmények szükségszerűen önkényesen értelmezték, értelmezheték a paramétereket. Így például meglepő, hogy a SOTE, a külföldi hallgatókból a legtöbb árbevétel realizáló és a szakmájában is vezető intézmény nem tudott egyetlen „dobogós” helyezést sem elérni. Nincs kétségünk afelől, hogy egy átlátható nyilvántartás alapján később készítendő rangsorban az élen lesz a helyük.

A tudományos kutatás és a nemzetközivé válás

Miként a bevezetőben jeleztük, a tudomány definíciószerűen nemzetközi. Más szóval az igazi tudományos eredmények mindig csak nemzetközi összefüggésben igazolódhatnak, még akkor is ha azok nemzeti sajátosságokat hordoznak, miként a népdalgyűjtés. Az egyetemi oktatók előmenetelét, az akadémiai fokozatok megszerzését mindenütt a világon, igyekeznek nemzetközi mércékkel kikövegni. Ennek egyik módja a publikációk mérése az *impakt faktor*, illetve a *hivatkozások számának és minőségének* a megadása. Ez jelenik meg a hazai doktori iskolák honlapjain is, ahol az alapító tagoknak fel kell tüntetni ezen mutatószámokat, a 10 legfontosabbnak tartott publikációjuk, illetve egész munkásságuk vonatkozásában. Ez a statisztika még nem teljes, de azzá válása után egyik kiindulópontja lehet az egyetemi doktori iskolák rangsorolásának is.

Egy másik megközelítés azt vizsgálja, hogy a szakterület *élenjáró szaklapjaiban kik publikálnak*. A Texasi Egyetem Dallasi Campusán a kutatók folyamatosan vizsgálják, hogy a kiválasztott 24 legrangosabbnak vélt üzleti tudományi lapban mely egyetemek kutatói publikálnak. Az Európai Felsőoktatási Térség relatív lemaradását jelzi, hogy az 1990-től napjainkig terjedő időhorizonton a 100 legtöbbet publikáló egyetem között csak 6 európai egyetem tudott helyezést elérni. Meg-

vizsgáltuk a 100 európai egyetem nemzeti hovatartozását és azt találtuk, hogy közöttük 17 ország jelent meg (6. táblázat). A publikációk száma helyett egy súlyszám szerepel, amely azt jelzi, hogy hány „egyszerős”-re átszámított cikket publikált az adott intézmény, ország. Azaz minden cikk szerzőjét (intézményét) a szerzők számának hányadosaként képzett súlyszám illeti meg. Négy szerző esetén pl. 0,25.

6. táblázat. UTD Top 100 Európa – Ország rangsor, 1990–2007

(Forrás: UTD Rankings alapján saját csoportosítás)

Rangsor	Ország (Egyetemszám)	Publikáció	Rangsor	Ország (Egyetemszám)	Publikáció
1.	Anglia (34)	325,9	10.	Finnország (3)	12,8
2.	Franciaország (4)	198,3	11.	Ciprus (1)	12,7
3.	Hollandia (13)	145,5	12.	Spanyolország (5)	12,6
4.	Németország (8)	28,3	13.	Törökország (3)	11,8
5.	Dánia (5)	27,9	14.	Olaszország (3)	11,6
6.	Belgium (4)	26,5	15.	Ausztria (2)	10,7
7.	Svédország (5)	26,3	16.	Írország (1)	1,8
8.	Norvégia (3)	23,9	17.	Görögország (1)	1,7
9.	Svájc (5)	20,3			

Az első és leginkább szembeötlő megállapítás, hogy három ország toronymagasan vezeti ezt a rangsort. Európa legnagyobb gazdasági, üzleti potenciálját jelentő Németország viszont csak a negyedik helyen található, nagyságrendileg az öt követő 5 másik országhoz közel. Még inkább szembeötlő a különbség, ha az egyetemeket is megjelenítjük (ezek számát zárójelben tüntettük fel az ország neve után). Angliából a London Business School, Franciaországból az INSEAD, vagy Hollandiából a Tilburgi és az Erasmus Egyetem egymagában magasabb publikációs szintet ért el ezen rangsorban, mint bármelyik további ország. Látható, hogy hiába szerepelt két közép-európai egyetem is a Financial Times legjobb 50 üzleti mesterképzésében, a legjobb 100 egyetem közé egyik sem tudott bejutni. Sajnos a 200 közé sem.

Emiatt is joggal merül fel a kérdés, hogy a magyar kutatók *nemzetközi elismertség* szempontjából miként is állnak? Egyáltalán ki képes és jogosult ezt megítélni? Az akadémiai doktori cím pályázatánál egy arra felkért bizottság, tudományterületenként alakítja ki saját követelményrendszerét, amelyek azonban a viták alapján nem mindig elégitik ki a tudományos közvéleményt. Azok, akik az Országos Tudományos Kutatási Alaphoz (OTKA) fordulnak támogatásért, egy névtelen bíráló kutató, mint független ítésvéleménye alapján kerülnek megítélésre. A 7. táblázatban feltüntettük az OTKA bírálói számára kiadott szempontrendszert a vezető kutatók alkalmasságának értékelésére. Nagyon kevés az olyan ember, aki a rendelkezésre álló információk alapján, nyilvánosan is vállalni merné, hogy a pályázó kutatótársát hová sorolta be, ebben az objektívnek tűnő pontrendszerben. Az OTKA mint szervezet persze megtehetné, hogy azokról a kutatókról, akiket már többen is értékelték névtelenül, egy összesített rangsort készít. Arra is jó oka van, hogy ezt nem teszi, mert nem vállalja fel a szubjektív megítélés ódiáját. A kutatási pénzt természetesen elosztja.

7. táblázat. OTKA-skála a vezető kutatók alkalmasságának értékelésére

(Forrás: OTKA pályázati kiírás)

Pontérték	Vélemény skála
8	Meghatározó hatással volt tudományszakára, nemzetközileg a legjobbak között tartják számon
7	Jelentős hatással volt tudományszakára, nemzetközileg a legjobbak között tartják számon
6	Jelentős hatással volt tudományszakára, nemzetközileg ismert
5	Magyarországon tudományszakára átütő hatással volt vagy nemzetközileg ismert
4	Magyarországon tudományszakára jelentős hatással volt vagy nemzetközileg kevésbé ismert
3	Hazai tudományszakára hatása fontos vagy nemzetközileg nem ismert
2	Hatást gyakorolt tudományszakára, Magyarországon ismert
1	Kis hatást gyakorolt tudományszakára

Márpedig annak megítélése, hogy valaki nemzetközileg a legjobbak között számon tartott vagy ismert, egyáltalán nem csupán szubjektív benyomások alapján ítéltető meg, hanem publikus információk alapján. Tekinthető-e az olyan ország nemzetközileg ismertnek egy adott tudományterületen, amely kutatói a tudományszak meghatározó lapjaiban nem publikáltak? A válasz egyértelműen nem. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy nem lehetnek az adott országban átütő hatással a tudományszakukra. Így például könnyen előfordul, hogy egy Németországban híres professzort, a nemzetközi ismertség terén könnyen megelőz egy holland tanársegéd, ha a mérőszám a vezető angol nyelvű lapokban megjelent publikáció, az ISI impakt faktor, vagy hivatkozási szám. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy összeteljesítményben is a holland tanársegédet kellene előrébb helyezni. Különösen nem akkor, ha megfontoljuk, hogy a német professzor munkája a 80 milliós Németország mellett a 100 milliós német nyelven kommunikálók taborában hasznosul. És akkor még nem beszélünk olyan nagy népességű országokról, mint Kína, India, Indonézia, Brazília vagy Mexikó.

Következtetések

Tanulmányunkban a felsőoktatási intézmények nemzetközivé válásának néhány aspektusát vázoltuk fel. Csupán jelzésszerűen felhívtuk a figyelmet arra, hogy szükség van egy komplex mutatószámrendszer, kritériumrendszer megalkotására ahhoz, hogy valóban árnyalt képet kapjunk. Az egyetemi rangsorok jó kiindulást jelenthetnek ehhez, de kezdetleges állapotok, módszertani megalapozatlanságuk miatt sokan akkor is elutasítják, amikor pedig csak a módszert, illetve az adat szolgáltatást kellene tökéletesíteni. Az NFKK (Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja) a jövőben ezeket is célul tűzi, különösen teszi ezt azért, mert a magyar felsőoktatás nemzetközi versenyképessége, más piaciorientált ágazathoz hasonlóan, azon múlik, hogy tud-e exportképes szolgáltatással megjeleníteni a nemzetközi piacon. A magyar felsőoktatás 2008. évi általános helyzetének a tükrében négy olyan területet emelünk ki, ahol a nemzetközi dimenziók markáns megjelenítésére van szükség.

(1) A gazdasági válság, a recesszió és a nemzetközi irány erősítése

Mint minden válságban, jelenleg is az történhet, hogy az alapfolyamatokra helyeződik a figyelem és a pénz, és közben azok a stratégiai területek, amelyek a hosszú távú versenyképességhez vezetnek, háttérbe szorulnak. Pedig az üzleti szféra tapasztalatai is azt mutatják, hogy ilyenkor az alapfolyamatokat kell racionalizálni, költséget csökkenteni, míg a stratégiai területekre, mint a nemzetközivé válás, több erőforrást fordítani. Vonatkozik ez a pénzre, a figyelemre, a szervezetre, az innovációra, a megújulási képességre.

(2) A nemzetközi tevékenységből származó jövedelmek hibás allokációja

A felsőoktatás exportképességének jellemzéséből kiderült, hogy a kormányzat felsőoktatásra szánt évi 230 milliárd forint költségvetési hozzájárulásához képest, a diák-mobilitásból származó évi kb. 11,5 milliárdos exportárbevétel nem olyan jelentős (csupán 5%). A szomorú viszont az, hogy ezt a pénzt nem stratégiai módon, további exportképességet fokozó beruházásként használják fel az egyetemek, hanem rövid távú finanszírozási gondjaik enyhítését szolgálják. Az alulfinanszírozott-ságból adódó lyukakat tömik be vele. (Világításra, fűtésre, alapbérre megy el a pénz nagy része.)

(3) Az állami és a magánszféra közötti tehervállalás megosztása, puha költségvetési korlát

Az állami felsőoktatásra is jellemző a Kornai által leírt puha költségvetési korlát. A piaci szereplők emiatt túlköltekeznek. Ennek kivédésére is szolgált volna a tandíj másodszori bevezetése, ami a népszavazáson elbukott. A tandíj azonban csak egy, és a jelen helyzetben nem is a legszerencsésebb formája a magánszféra, azaz a tanulók finanszírozásba történő bevonásának. A költségtérítéses programok kiterjesztése, illetve az extra szolgáltatásokért kért ellenszolgáltatás bevezetése lehet az egyik kitörési pont abból, hogy 2008-ban az egyének kevesebbet vállaltak a tanítási költségeikből mint az állam. A nemzetközivé válás révén a magánszemélyek többlettudáshoz jutnak, amit azzal kellene párosítani, hogy a hallgatók többet is fizetnek ezekért a szolgáltatásokért.

(4) Kormányzati és intézményi stratégiai lépések szükségeltetnek

A globalizáció korszakában a kicsik a globális verseny szempontjából halálra, vagy helyi, esetleg regionális szerepre vannak ítélve. Az ausztrál kormány tevőlegesen támogatja a külföldi hallgatók toborzását. A vezető nyolc ausztrál egyetem (G-8) egyesítette marketing-erőfeszítéseit és Berlinben közös irodát hozott létre, az európai piac jobb kiaknázására. Közülük egy egyetemnek is több az exportárbevétele, mint az egész magyar felsőoktatásnak. Ilyen helyzetben, a létszámában túlméretezett, töredezett, kari érdekek által szétforgácsolt, finanszírozási gondoktól gyötört magyar felsőoktatásnak nincs sok esélye a nemzetközi versenyképességre. Mind kormányzati, mind intézményi szinten stratégiai megújulásra, az erőforrásokkal való sokkal ésszerűbb gazdálkodásra van szükség ahhoz, hogy a nemzetközi trendekkel lépést tarthassunk. Ellenkező esetben a felsőoktatás fokozatosan, már 5–10 éves távlatban, visszaszorul és a provincializmus lesz rá a jellemző.

IRODALOM

Berács József – Malota Erzsébet (2007): *Nemzetközi diákturizmus a Budapesten tanuló külföldi egyetemisták véleményének tükrében*. Turizmus Bulletin, XI. évf., 3. szám, 3–13

Berács József (2008): *Tudásexport a felsőoktatásban: egy hierarchikus megközelítés*. Competitio, 7. évf. 2. szám, 35–48

Diploma 2009. HVG Különszám, 2008/3. november

Felsőoktatás felsőfokon, TOP 40. www.nepszabadsag.hu, 2008. november 26., szerda, IV. évfolyam 6. szám

Felsőoktatási rangsor 2008. Heti Válasz, Navigátor

Financial Times Masters in Management 2008, *The top 50 Masters in Management programmes*

Opendoors (2007): *Fast Facts*, IIE (Institute of International Education)

Pap Viktória – Kotosz Balázs – Kováts Gergely (2009): *A Közgáz gólyái*. Köz-gazdaság, Tudományos Füzetek, 4. évf., 1. szám, 71–87

<http://citm.utdallas.edu/utdrankings>

(Az előadás elhangzott a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központjának „Magyar Felsőoktatás 2008” című konferenciáján.)